

Rafał Michliński

Instytut Pamięci Narodowej

ORCID: 0000-0002-6389-2371

Ryszard Gansiniec (1888–1958) i jego „Filomata” (1929–1939), czasopismo młodych humanistów

Słowa kluczowe

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Ryszard Gansiniec, „Filomata”,
Lwów, czasopisma dla młodzieży

Streszczenie

W odpowiedzi na potrzebę krzewienia kultury klasycznej wśród młodzieży, filolog klasyczny, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Ryszard Gansiniec założył czasopismo „Filomata”. Ukazujący się we Lwowie w latach 1929–1939 periodyk, adresowany do młodzieży, cieszył się wielką popularnością. Na jego łamach debiutowało wielu uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Czasopismo – inicjatywa Gansinca – było „oknem na świat” kultury antycznej w Polsce. Dzięki atrakcyjnej treści i wysokiemu poziomowi merytorycznemu stało się jednym z najważniejszych czasopism dla młodzieży w Polsce w XX-leciu międzywojennym.

Ryszard Wiktor Gansiniec (do 1949 roku posługiwał się nazwiskiem Ganszyniec), syn Ignacego i Elżbiety z domu Grabiger urodził się 6 marca 1888 roku w Siemianowicach Śląskich¹. W latach 1894–1900 uczył się w szkole ludowej w tym mieście. Wychowywany w pro-

¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), BU 1532/11349 Ryszard Gansiniec, Kwestionariusz Paszportowy, s. 1.

stej robotniczej rodzinie, w wieku 4 lat opanował czytanie. W latach 1901–1908 uczył się w gimnazjum prywatnym w Nysie na Śląsku. W wieku około 14 lat rozpoczął samodzielną naukę greki². Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w 1909 roku, w latach 1909–1910 odbył kurs teologii w Mödling pod Wiedniem, a następnie studiował trzy semestry (1911–1912) filologię klasyczną i germanistykę na uniwersytecie w Münster pod kierunkiem naukowym Wilhelma Krolla³. W trakcie studiów zdobył pierwszą nagrodę w konkursie zorganizowanym przez Wydział Filozoficzny na napisanie komentarza do *Hippolytosa* Eurypidesa⁴. Studia filologiczne w latach 1912–1915 kontynuował na Uniwersytecie Berlińskim, uczęszczając na seminaria prowadzone przez największe autorytety naukowe, m.in. Hermanna Dielsa, Ulricha von Wilamowitza-Moellendorffa⁵, Eduarda Nordena i Konrada Teodora Preussa. Jednocześnie uczestniczył w seminariach z teologii, etnologii, kultury i języków orientalnych⁶. Niezwykle intensywny okres pracy naukowej w Berlinie od 1914 roku Gansiniec uzupełniał dodatkowo pracą w Muzeum Etnologicznym⁷. Egzamin obejmujący

² Podczas ferii, Ryszard Gansiniec czytając *Odyseję* w oryginale, posługiwał się jedynie słownikiem i gramatyką, odczytując na własne potrzeby głogolicę i porównując ją z greckim alfabetem.

³ Wilhelm Kroll (1869–1939) niemiecki filolog klasyczny, profesor uniwersytetów w Greifswald, Münster oraz we Wrocławiu. Jeden z pierwszych niemieckich uczonych zaproszonych z cyklem wykładów do Wielkiej Brytanii po I wojnie światowej. W latach 1930–1931 profesor wizytujący na Uniwersytecie w Princeton. Współtwórca *Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft* – wielotomowej niemieckiej encyklopedii (tzw. *Pauly – Wissowa*) zawierającej całość ówczesnej wiedzy o starożytności klasycznej.

⁴ Nagrodzona praca R. Gansińca została wydana w 1913 r. w Lipsku pt. *Hippolytos' Capitel gegen die Magier*.

⁵ Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848–1931) niemiecki filolog klasyczny, uznawany za jednego z największych autorytetów w dziedzinie badań nad literaturą starożytną Grecji. Profesor uniwersytetów w Greifswaldzie, Getyndze i Berlinie. Tytuł doktora filozofii uzyskał w 1870 r. na Królewskim Uniwersytecie w Berlinie. W 1875 r. za pracę *Analecta Euripidea* otrzymał tytuł profesora. Zapamiętany również za sprawą konfliktu z F. Nietzschem oraz R. Wagnerem: w swoich dwóch polemikach Wilamowitz postrzegał metody badawcze swoich adwersarzy jako atak na podstawowe założenia myśli naukowej.

⁶ R. Turasiewicz, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, [w:] M. Michalik, W. Walecki, *Złota księga Wydziału Filologicznego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 386.

⁷ J. Budzyński, *Profesor Ryszard Gansiniec (1888–1958). Uczony, mistrz, huma-*

filologię klasyczną, germanistykę oraz filozofię złożył w 1915 roku i uzyskał tytuł kandydata filozofii w zakresie filologii klasycznej, germanistyki i filozofii ścisłej. Krótco po egzaminie, utalentowany filolog został wcielony do niemieckiej armii i wysłany na front⁸. Późną jesienią 1915 roku, za wstawiennictwem berlińskich uczonych, został odwołany z frontu przez rząd pruski i wysłany na Uniwersytet Warszawski (UW), gdzie został organizatorem seminarium filologii klasycznej⁹. W 1917 roku uzyskał doktorat u U. von Wilamowitza-Moelendorffa z zakresu religioznawstwa na podstawie pracy *De Agathodaemone*¹⁰. Podczas pracy na UW popadł w konflikt z pruskimi władzami i ponownie został wysłany na front (tym razem wschodni). W szeregach niemieckiej armii pozostał do końca Wielkiej Wojny.

Już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, od kwietnia 1919 roku do czerwca 1920 roku, pracował jako profesor nadzwyczajny filologii klasycznej na Uniwersytecie w Poznaniu. Postanowieniem Naczelnika Państwa z 24 lipca 1920 roku Gansiniec został powołany na stanowisko profesora (bez formalnej habilitacji) na Uniwersytecie Jana Kazimierza (UJK) we Lwowie. To właśnie tam gwiazda Gansińca rozbłysnęła najmocniej – obok pracy akademickiej i dydaktycznej prowadził własne badania z zakresu mediewistyki, religioznawstwa oraz filologii klasycznej. Redagował czasopisma: „Eos”, „Eus Supplementa”, „Kwartalnik Klasyczny”, „Przegląd Klasyczny”. Od 1921 roku był członkiem Towarzystwa Naukowego oraz Polskiego Towarzystwa Filologicznego.

Największą sławę przyniosło mu skierowane do młodzieży, założone w 1929 roku, czasopismo popularnonaukowe „Filomata”. Stało się ono sztandarowym, zakrojonym na szeroką skalę przedsięwzięciem Gansińca. Głównym celem „Filomaty” było wychowanie

nista, [w:] Prof. dr Ryszard Gansiniec. *Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Wszechnica Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. Walentego Roździeńskiego w Katowicach, Katowice 1997, s. 10.

⁸ J. Łanowski, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1958, nr 3–4, s. 630.

⁹ Ośrodek KARTA, Archiwum Wschodnie AW II AWII/1282/2k Ryszard Gansiniec, k. 9.

¹⁰ Jak podaje prof. J. Łanowski, R. Gansiniec napisał dwie rozprawy doktorskie. Pierwsza została odrzucona przez U. Wilamowitza ze względu na szerokie tło porównawczo-etnograficzne, drugą, „właściwą” rozprawę Gansiniec miał napisać w przeciągu dwóch tygodni, wygrywając jednocześnie zakład o koszt szampana. Zob. J. Łanowski, op. cit., s. 631.

młodego pokolenia w poszanowaniu ideałów, takich jak: ojczyzna, nauka, cnota, kształtowanie nawyku permanentnej samoedukacji połączonej z rozwojem duchowym i przywiązaniem do idei humanizmu oraz popularyzowaniem kultury antycznej¹¹. Swoich uczniów i podopiecznych Gansiniec angażował w wiele akcji oświatowo-społecznych, w tym także w walkę z przejawami antysemityzmu, m.in. jako znany, cieszący się szacunkiem obrońca mniejszości¹². Działalność naukowa Gansinca poświęcona Homerowi, tragedii, komedii i liryce greckiej, publikowana także w językach niemieckim i francuskim, spotkała się z dużym zainteresowaniem i uznaniem zachodnioeuropejskiego środowiska naukowego¹³.

Rozkwit UJK oraz działalności Gansinca przerwała II wojna światowa. We wrześniu 1939 roku wziął udział w obronie Lwowa jako szeregowiec-ochotnik. Po klęsce wrześniowej powrócił na uniwersytet, gdzie kierował pracami na poddanej sowietyzacji uczelni (przemianowanej na Lwowski Państwowy Uniwersytet im. Iwana Franki) jako kierownik katedry Filologii Klasycznej¹⁴. Po wybuchu wojny sowiecko-niemieckiej, Lwów 30 czerwca 1941 roku znalazł się pod oku-

¹¹ M. Rogoź, *Czasopismo popularnonaukowe „Filomata” (1929–1996)*, [w:] J. Jarowiecki, *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 671–672; A. Trudzik, *Rola profesora Ryszarda Gansinca i „Filomaty” (1929–1939) w edukacji humanistycznej młodzieży*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętko, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2005, s. 524.

¹² Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. DE-22662, Listy do Ryszarda Gansinca od organizacji i osób prywatnych. 1914–1941, List Towarzystwa Przyjaciół Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie Oddział we Lwowie z 28 kwietnia 1936, k. 196; A. Kwiatek, J. Kwiatek, *Profesor Ryszard Gansiniec jako twórca koncepcji nowoczesnej edukacji humanistycznej*, [w:] *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń – szkoła – nauczyciel*, red. K. Dormus, R. Ślęczko, Wydawnictwo Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2012, s. 84. Zob. R. Gansiniec, *Sprawa numerus clausus i zasadnicze jej znaczenie. Antysemityzm akademicki jako objaw antysemityzmu społecznego*, Związek Akademickiej Młodzieży Zjednoczeniowej, Warszawa 1925; idem, *Ghetto ławkowe. Odczyt wygłoszony 16 X 1937*, Lwów 1937.

¹³ Ł. Sroka, *Wydział humanistyczny*, [w:] A. Redzik, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, Kraków 2015, s. 590.

¹⁴ J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007, s. 77.

pacją niemiecką. Jedną z pierwszych decyzji podjętych przez nowego okupanta było zamknięcie Uniwersytetu, a do najczarniejszych kart historii uczelni przeszedł mord profesorów lwowskich na Wzgórzach Wuleckich w dniach 3–4 lipca 1941 roku¹⁵. Życie naukowe przeszło do podziemia. W tym okresie Gansiniec pracował jako sprzedawca w księgarni, a następnie od 1942 do 1944 roku jako urzędnik w Chłodni na Lewandówce¹⁶. Wziął również udział w tajnym nauczaniu, prowadząc zajęcia dydaktyczne z literatury i języków średniowiecza¹⁷. Ponowne wkroczenie Sowietów do Lwowa 26 lipca 1944 roku przyniosło kres istnienia UJK i głęboką sowietyzację zajętych terenów. Gansiniec licząc, że jest to stan przejściowy, postanowił pozostać we Lwowie¹⁸. Od sierpnia 1944 roku ponownie pracował na Uniwersytecie (nazwanym imieniem Iwana Franki), pełniąc funkcję kierownika Katedry Filologii Klasycznej. 4 stycznia 1945 roku został aresztowany w gmachu Uniwersytetu przez NKWD, w ramach akcji skierowanej przeciw „polskim nacjonalistom i folksdojczom”, następnie był przetrzymywany w więzieniu przy ul. Łąckiego, z którego został wypuszczony 24 maja¹⁹. Po powrocie na wolność ponownie pracował na uniwersytecie do momentu wyjazdu w ramach akcji „repatriacyjnej”²⁰.

¹⁵ Na temat kaźni profesorów lwowskich zob. m.in.: Z. Albert, *Każń Profesorów Lwowskich. Lipiec 1941*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1989; W. Bonusiak, *Kto zabił Profesorów Lwowskich?*, KAW, Rzeszów 1989; D. Schenk, *Noc Morderców. Każń polskich profesorów we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, Wysoki Zamek, Kraków 2012; A. Kuczyński, Z. Wójcik, *Każń profesorów lwowskich*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19, s. 221–227.

¹⁶ Według Jana Drausa, R. Gansiniec brał udział w tajnym nauczaniu, prowadząc wykłady z filologii klasycznej. Informacja na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród byłych pracowników UJK Zob. J. Draus, op. cit., s. 232. Faktu tego nie potwierdza córka prof. R. Gansińca, Radość Gansiniec.

¹⁷ Ibidem, s. 148.

¹⁸ 24 maja 1944 r. żona R. Gansińca – Zofia z synem Orlanem (ur. 1941 r.) oraz córką Radością (ur. 1943 r.) wyjechali z bombardowanego Lwowa do Strzyżowa nad Wisłokiem.

¹⁹ S. Kalbarczyk, *Polscy pracownicy nauki ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej*, Neriton, Warszawa 2001, s. 229. Przebywając w więzieniu, R. Gansiniec dzielił celę m.in. z prof. J. Makarewiczem oraz dr. J. Kubiczem. Zob. S. Kalbarczyk, *Martyrologia Polaków w więzieniu przy ulicy Łąckiego we Lwowie w latach II wojny światowej*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 7–8, s. 117.

²⁰ Prof. R. Gansiniec wyjechał ze Lwowa 10 czerwca 1946 r. Na dworcu zegnali go asystenci katedry filologii klasycznej: Józef Kobow (Josip Kobiw) oraz Wasyl (Bazyli) Pastuszczyn. Warto wspomnieć, iż pośród pozostałych we Lwowie

Po przyjeździe do Polski przez krótki okres lat 1946–1948 pracował jako kierownik Katedry Filologii Klasycznej Uniwersytetu Wrocławskiego, a następnie od 1948 roku (po śmierci prof. Gustawa Przychociego) został powołany na stanowisko profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, na którym pracował aż do śmierci. W latach 1947–1948 na zaproszenie Szwedzkiego Instytutu Wymiany Kulturalnej z Zagranicą (szw. Svenska Institutet for Kulturellt Utyte med Utlander) przebywał w Szwecji, wygłaszając szereg wykładów w Sztokholmie, Uppsali, Lund i Göteborgu. Podczas pobytu w Uppsali został przyjęty do grona członków zwykłych stowarzyszenia filologów klasycznych (szw. Klassiska Föreningen)²¹. Jego przybycie do Uppsali na zaproszenie prof. Josefa Svennunga²² spotkało się z zainteresowaniem lokalnej prasy, która donosiła o tym wydarzeniu²³. Od 1945 roku Gansiniec był członkiem-korespondentem, a od 1951 roku członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. Od czerwca 1956 roku był

ok. 12 tys. Polaków, znajdowała się grupa uczonych i przedstawicieli inteligencji, m.in.: związani z UJK: Marcei Chlamtacz (1865–1947), Wincenty Czerniecki (1876–1960), Przemysław Dąbkowski (1877–1950), Juliusz Makarewicz (1872–1955), Mieczysław Gębarowicz (1893–1984), Wilhelm Edmund Rappe (1883–1975), Franciszek Smolka (1883–1947), Tadeusz Wilczyński (1888–1981), Maria Zawistowska (zm. 2001), Henryk Mosing (1910–1999); związani z Politechniką Lwowską: Witold Aulich (1889–1948), Jan Aleksander Bagiński (1883–1967), Adam Kuryłło (1889–1980), Adam Maksymowicz (1880–1970), Wilhelm Mozer (1889–1958), Marian Nikodemowicz (1890–1952), Gabriel Sokolnicki (1877–1975), Tadeusz Szubert (1899–1972), Grzegorz Trubicki, Janusz Witwicki (1903–1946), Wincenty Skowroński (1888–1972); związani z Konserwatorium Muzycznym oraz Muzeum Etnografii: Tadeusz Majerski (1888–1963), Adam Sołtys (1860–1968), Maria Szczepańska, Maria Tarnawiecka oraz Ludwik Gajewski (1900–1987).

²¹ Uppsala universitetbibliotek: Carolina Rediviva, signum U 2085e, Protokoll fört vid sammanträde med Föreningen för klassisk filologi å Domtrappkällaren måndagen den 6 oktober 1947, p. 1. Fotokopia dokumentu w zbiorach autora dzięki uprzejmości dr Moa Ekbohm z Uniwersytetu w Göteborgu (tłum. z j. szwedzkiego Beata Mach).

²² Josef Gusten Algot Svennung (1895–1985) – szwedzki filolog klasyczny. Profesor łaciny oraz literatury klasycznej na Uniwersytecie w Uppsali w latach w latach 1944–1961, badacz starożytnych tradycji ludów nordyckich. Członek szwedzkiej Królewskiej Akademii Literatury, Historii i Zabytków oraz Bawarskiej Akademii Nauk. Współredaktor czasopisma „Archivum latinatis medii aevi” oraz wydawca „Eranos. Acta philologica Suecana”.

²³ „Upsala Nya Tidning” 1947, 8 października, s. 4 (tłum. z j. szwedzkiego Beata Mach).

zatrudniony w Zakładzie Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk²⁴ i prowadził badania m.in. nad dziełami Mikołaja Kopernika oraz kulturą muzyczną starożytnej Grecji²⁵. Po tzw. odwilży październikowej w 1956 roku podjął starania o reaktywację „Filomaty” – czasopismo ukazało się ponownie w 1957 roku²⁶. Ryszard Gansiniec zmarł w Krakowie 8 marca 1958 roku, został pochowany na Cmentarzu Salwatorskim. Pozostawił po sobie imponującą spuściznę naukową. Jako wielki humanista i nauczyciel starał się wychowywać młode pokolenia w duchu humanizmu i klasycznych wartości. Swoją życiową postawą wzbudzał uznanie, zapamiętany został również jako zdecydowany przeciwnik systemów totalitarnych (zarówno czerwonego, jak i brunatnego) przez takie postacie, jak m.in.: Karolina Lanckorońska²⁷, Tadeusz Ulewicz²⁸ czy Hugo Steinhaus²⁹.

R. Gansiniec był pomysłodawcą oraz redaktorem naczelnym „Filomaty”, odpowiedzialnym za całość pisma – dobierał autorów, recenzował przysyłane przez młodych czytelników teksty oraz nadzorował cały proces wydawniczy. Pomocą w codziennych, rutynowych obowiązkach, wynikających z prowadzenia pisma, był sekretariat, obsługiwany przez Marię Chiger (Fryderykę Weinstock) – studentkę filologii klasycznej na UJK we Lwowie³⁰. W pierwszym numerze „Filomaty” Gansiniec zwrócił się do Czytelnika słowami:

²⁴ AIPN BU 1532/11349 Ryszard Gansiniec, Kwestionariusz Paszportowy – charakterystyka, s. 3.

²⁵ Archiwum Polskiej Akademii Nauk (dalej: APAN), sygn. 89, Materiały Ryszarda Ganszyńca, j. I, Historia muzyki greckiej materiały warsztatowe, s. 1–13. Próby zestawienia prac oraz bibliografię publikacji poświęconych twórczości R. Ganszyńca podjęli Zbigniew Szandar oraz Radość Gansiniec. Zob. Z. Szandar, *Prace Ryszarda Ganszyńca w zbiorach Biblioteki Śląskiej (Bibliografia)*, [w:] *Prof. dr Ryszard Gansiniec...*, op. cit., s. 67–80; R. Gansiniec, *Bibliografia publikacji poświęconych życiu i twórczości naukowej prof. dr Ryszarda Ganszyńca*, „Siemianowski Rocznik Muzealny” 2008, nr 7, s. 50–54. Zob. także: Z. Gansiniec, *Ryszard Gansiniec (1888–1958)*, „Filomata” 1988, nr 387, s. 302–3017; idem, *Ryszard Gansiniec*, „Filomata” 1958, nr 117, s. 248; J. Łanowski, op. cit.

²⁶ Zob. „Filomata” 1957, nr 112.

²⁷ K. Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2001, s. 202.

²⁸ T. Ulewicz, *Konterfekty, sylwetki, cienie. Z dziejów filologii w Polsce*, Universitas, Kraków 1997, s. 138.

²⁹ H. Steinhaus, *Wspomnienia i zapiski*, Wyd. Atut, Wrocław 2002, s. 198.

³⁰ R. Gansiniec, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. nauk. R. Gansiniec, K. Królczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 92.

Założono dla Ciebie miesięcznik klasyczny. Liczę na Ciebie, przede wszystkim, że będziesz go czytał, a potem, że będziesz go prenumerował, jeżeli Ci się spodoba. Otrzymujesz czasopismo, z którego możesz być dumny, jakim żadne inne koło Twych rówieśników poszczycić się nie może dostajesz redagowaną przez profesora uniwersytetu lekturę spod pióra pierwszych uczonych i pierwszych literatów polskich, którzy w ten sposób dobitnie okazują, jak Cię cenią i jak Cię kochają. (...) Słowem, nie tylko wśród czasopism dla młodzieży, ale w ogóle wśród czasopism polskich *Filomata* od razu zajmie miejsce naczelne ze względu na swoją wyborowość (...) ³¹.

Z biegiem czasu, wraz z ukazywaniem się kolejnych numerów czasopisma, „*Filomata*” stale się rozwijał – przybywali kolejni autorzy publikujący na jego łamach, a co najważniejsze – także i czytelnicy. Pismo, dzięki wielkiemu zaangażowaniu pomysłodawcy, zyskało ogromną popularność wśród młodzieży, która podążała drogą wyznaczoną przez autorów.

Od początku istnienia (1929 rok) do wybuchu II wojny światowej ukazało się 111 numerów czasopisma. Początkowo „*Filomata*” liczył 48 stron i jego ukazywanie się było podporządkowane cyklowi roku szkolnego (z przerwą wakacyjną w lipcu i sierpniu). Od września 1930 roku „*Filomata*” ukazywał się dwa razy w miesiącu – parzyste numery ukazywały się 15. każdego miesiąca i były poświęcone upowszechnianiu wiedzy humanistycznej. Numery nieparzyste zaś, wychodzące pierwszego dnia każdego miesiąca, miały charakter czysto klasyczny ³². Od 1932 roku był ponownie miesięcznikiem, a ostatni numer przed wojną ukazał się w czerwcu 1939 roku. Cena za pojedynczy numer w latach 1929–1936 wynosiła 50 groszy, od 1937 roku uległa zmianie i wynosiła 35 groszy.

Przez okres dziesięciu lat istnienia „*Filomaty*” we Lwowie ³³ czasopismo było drukowane łącznie w czterech drukarniach. Trzy pierwsze numery powstały w drukarni uniwersyteckiej przy ul. Pie-

³¹ Idem, *List Redaktora do Filomaty*, „*Filomata*” 1929, nr 1, s. 46–47.

³² M. Rogoż, op. cit., s. 674.

³³ W 1957 r. „*Filomata*” zaczął się ukazywać ponownie. Wyszedł wówczas numer 112. W latach 1957–1958 „*Filomata*” był redagowany przez R. Gansińca. Po jego śmierci w 1958 r., pismo redagowała jego żona – dr Zofia Gansiniec (nr 117–386), a po jej śmierci w 1988 r., do 1996 r. prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr hab. Józef Korpanty (nr 386–431/432).

karskiej 3³⁴. Kolejne cztery wydrukowano w drukarni L.S.T.W. przy ul. Leona Sapiehy 77³⁵. Od połowy 1929 roku do końca 1930 (łącznie dziewięć numerów) wydrukowano we lwowskiej drukarni akademickiej przy ul. Krzywej 10³⁶. Ostatecznie, docelowym miejscem powstawania „Filomaty” była zakupiona przez Gansinca w 1930 roku drukarnia przy ul. Ormiańskiej 8³⁷. Tam wydrukowano wszystkie pozostałe numery aż do czerwca 1939 roku. Adresem korespondencyjnym dla czytelników były: ul. Potockiego 20, a od 1934 roku ul. Sykstuska 45.

Czasopismo było podzielone na cztery działy: *Artykuły i przekłady*, *Własne drogi*, *Bibliografia* oraz *Satura Lanx*³⁸. Okolicznościowo, w jedenastu numerach „Filomaty”, w latach 1931–1933 ukazywała się dodatkowa rubryka pt. *Kronika aktualna*.

Artykuły i przekłady był to dział, w którym swoje teksty publikowali znani i uznani humaniści, naukowcy o ugruntowanej pozycji. Treści tam prezentowane stanowiły o jakości i atrakcyjności czasopisma – w przystępnej formie ukazywały się teksty takich autorów, jak m.in.: Tadeusz Zieliński (profesor Uniwersytetu Warszawskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności), Tadeusz Sinko (profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego), Gustaw Przychocki (profesor i rektor Uniwersytetu Warszawskiego), Witold Klinger (profesor Uniwersytetu Poznańskiego), Jan Oko (Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie), Stanisław Łempicki (Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie) czy uczeń R. Gansinca i późniejszy powiernik „spraw lwowskich”, filolog klasyczny Bazyl Pastuszczyn.

Redaktor R. Gansiniec, obok J. Birkenmajera, publikował tam teksty najczęściej, bo aż 33 razy. Tematy poruszane w dziale oscyływały wokół szeroko pojmowanej kultury antycznej oraz wiedzy humanistycznej. Jak zauważył Michał Rogoż, znajdowały się tam prace z zakresu historii powszechnej, historii literatury, historii sztuki, religioznawstwa, filozofii, archeologii, językoznawstwa i naukoznawstwa. Publikowano także oryginalne i tłumaczone teksty literackie oraz sprawozdania z działalności kółek filomackich w szkołach³⁹.

³⁴ Stopka redakcyjna, „Filomata” 1929, nr 3, s. 144.

³⁵ Stopka redakcyjna, „Filomata” 1929, nr 7, s. 96.

³⁶ Stopka redakcyjna, „Filomata” 1930, nr 16, s. 288.

³⁷ Stopka redakcyjna, „Filomata” 1939, nr 111, s. 496.

³⁸ Satura lanx (łac.) – „pełne danie” (tłum. własne).

³⁹ M. Rogoż, op. cit., s. 672.

Co warte podkreślenia, R. Gansiniec pozostawiał dużą swobodę autorom publikującym w dziale, ale jednak miał pewien wpływ na ostateczny kształt tekstów. Dodatkowo, wyróżniających się autorów wspierał i dopingował do dalszej pracy. Przykładem może być ukraiński nauczyciel gimnazjum w Tarnopolu – B. Pastuszczyn, którego Gansiniec namawiał do rozszerzenia napisanego przez niego tekstu *Świat klasyczny i prehistoryczny słowiański*⁴⁰ i przekształcenia w monografię o Słowianach i Germanach. Jak wynika z korespondencji prowadzonej z Gansińcem, Pastuszczyn podjął starania, by prowadzić dalsze badania nad zagadnieniem, jednak z powodu braku większej ilości literatury zmuszony został do rezygnacji z planów⁴¹. Zapał młodego filomaty nie gasł, bowiem w kolejnych latach publikował swoje teksty w polskich periodykach klasycznych. Znamienite jest również to, że już w trakcie trwania II wojny światowej, w październiku 1939 roku Pastuszczyn podejmował starania i wysyłał do Gansińca zapytania dotyczące nauki filologii klasycznej w gimnazjach na terenie Zachodniej Ukrainy⁴². Powyższa korespondencja może świadczyć zarówno o lojalnej postawie młodego człowieka wobec swojego mentora (w późniejszym okresie także i na Uniwersytecie we Lwowie), jak i być dowodem wdzięczności i uznania dla człowieka, który cieszył się ogromnym szacunkiem młodzieży, także ukraińskiej i żydowskiej⁴³.

Miejscem debiutów literackich, a zarazem swoistą platformą wymiany korespondencji i „areną zmagania” młodych humanistów był dział *Własne drogi*. Obok *Artykułów i przekładów*, *Własne drogi* były nieodłączną częścią każdego numeru „Filomaty” i ukazały się we wszystkich 111 numerach periodyku wydanych do wybuchu II wojny światowej.

Ryszard Gansiniec zachęcał do wysyłania tekstów i zamieszczania ich w dziale *Własne drogi*. Już w pierwszym numerze czasopi-

⁴⁰ „Filomata” 1935, nr 70.

⁴¹ Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, Oddział Rękopisów, Fond 9, Zbiór rękopisów różnej proveniencji, 94–95: Ganszyniec Ryszard: List Bazylego Pastuszczyna do Ryszarda Gansińca z 14 lutego 1936 r. Wersja cyfrowa dokumentów znajduje się w posiadaniu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich pod sygnaturą DE-22662.

⁴² Ibidem, List Bazylego Pastuszczyna do Ryszarda Gansińca z 28 października 1939 r.

⁴³ M. Chrostek, *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, s. 313.

sma napisał: „Filomata liczy także na Twoją współpracę: przysyłaj mi te referaty, te przekłady, te ilustracje utworów klasycznych, które uważasz za szczególnie udane – ale radzę Ci, bądź krytyczny wobec siebie, bo mój koszt redakcyjny jest głęboki i pochłania wszystko, co niedokładne i niewykończone”⁴⁴. Przekorne słowa redaktora nie wystraszyły młodych autorów, bowiem przez dziesięć lat istnienia „Filomaty”, w dziale *Własne drogi* opublikowanych zostało ponad 300 utworów stanowiących debiuty literackie młodzieży.

Jednym z debiutantów na łamach działu *Własne drogi* był uczeń gimnazjum w Samborze, późniejszy krytyk literacki Artur Sandauer⁴⁵. Młody Sandauer zamieszczał w „Filomacie” przekłady utworów Jose-Marii de Heredii (m.in. *Pogrzeb*⁴⁶, *Łowy*⁴⁷), a także teksty własne⁴⁸. Jak zauważył Artur Trudzik, A. Sandauera można uznać za szarą eminencję *Własnych dróg* – nie pisał tam zbyt wiele, jednak do końca życia zapamiętał „Filomatę” i ideały klasyczne, które zostały mu wpojone przez redaktora naczelnego czasopisma⁴⁹. Najbardziej znanym utworem A. Sandauera utrwalonym na łamach „Filomaty” był jego referat odczytany w obecności R. Gansinca na uroczystości ku czci Wergiliusza zorganizowanej w Samborze⁵⁰.

Oprócz debiutujących we *Własnych drogach* autorów, którzy w wieku dojrzałym osiągnęli sukces, uprzednio opisanych w literaturze, takich jak: Mieczysław Brożek, Jan Bielatowicz czy Jan Trzynadlowski, zdecydowaną większość stanowili uczniowie, którzy swoją przygodę z ideą klasyczną rozpoczęli i zapewne zakończyli

⁴⁴ R. Gansiniec, *List redaktora do Filomaty*, „Filomata” 1929, nr 1, s. 47.

⁴⁵ Artur Sandauer (1913–1989) krytyk literacki, eseista, tłumacz żydowskiego pochodzenia. Absolwent filologii klasycznej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Podczas II wojny światowej ukrywał się wraz z rodziną w Samborze. W 1948 r. uzyskał stopień doktora filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1964 r. jeden z sygnatariuszy Listu 34. Twórca pojęć *allosemityzmu* i *autotematyzmu*. Autor m.in. wydanej nakładem „Filomaty” *Theokritos twórca sielanki* (1935), *O jedności treści i formy* (1957), *Zapiski z martwego miasta. Autobiografie i parabiografie* (1963). Tłumacz m.in. *Księgi Rodzaju* Starego Testamentu oraz dzieł Arystofanesa, Sofoklesa, Eurypidesa, J.W. Goethego czy A. Czechowa.

⁴⁶ A. Sandauer, Jose-Maria de Heredia, *Pogrzeb* (tłumaczenie), „Filomata” 1930, nr 22, s. 262.

⁴⁷ Idem, *Łowy* (tłumaczenie), „Filomata” 1931, nr 30, s. 664.

⁴⁸ Idem, *Tekst o Wergiliu*, „Filomata” 1931, nr 27, s. 514–524.

⁴⁹ A. Trudzik, op. cit., s. 256.

⁵⁰ A. Sandauer, op. cit., s. 514–524.

na łamach „Filomaty”. Drogi życiowe młodych filomatów, często podyktowane wydarzeniami II wojny światowej, były bowiem bardzo różne: jednym z debiutantów był urodzony w Łunińcu na Polesiu Eugeniusz Aniszczenko⁵¹ – późniejszy aktor i reżyser teatralny, absolwent Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, repatriowany do Polski w 1945 roku, innym zaś zasłużony żołnierz lwowskiej Armii Krajowej, więzień syberyjskich łagrów, autor licznych prac na temat lwowskiej AK⁵², późniejszy inżynier budownictwa i profesor Politechnik Krakowskiej, Śląskiej i Warszawskiej – Jerzy Węgierski⁵³. Dowodem na „przyciąganie” młodzieży żydowskiej do idei klasycznej i przedstawiania własnych prac na łamach „Filomaty” był debiut Ludki Selinger⁵⁴, uczennicy gimnazjum im. A. Mickiewicza we Lwowie, czytelniczki także i innych periodyków ukazujących się we Lwowie: „Chwilki dla Młodzieży”⁵⁵ oraz „Naszej Jutrzenki”⁵⁶.

Obok debiutów, jak już zaznaczono wyżej, *Własne drogi* były miejscem, gdzie swoje doświadczenia i relacje z podejmowanych inicjatyw przedstawiali uczniowie z całego kraju. Młodzi ludzie, zainspirowani kulturą klasyczną, tworzyli w swoim najbliższym otoczeniu koła filomackie. Ich przeznaczeniem było szerzenie znajomości kultury antyku, stawały się także platformą spotkań i wymiany myśli. W latach 1929–1939 na terenie Polski powstały łącznie 134 kółka filomackie, które swoje osiągnięcia przedstawiały właśnie na łamach *Własnych dróg*⁵⁷. Przykładem może być koło filologiczne przy gimnazjum państwowym w Tłumaczu. Na łamach „Filomaty” w 1934 roku sekretarz koła Piotr (Petro) Sakajluk relacjonował:

⁵¹ E. Aniszczenko, *Zeus*, „Filomata” 1930, nr 17, s. 36.

⁵² Zob. m.in. J. Węgierski, *Armia Krajowa na południowych i wschodnich przedpolach Lwowa*, Platan, Kraków 1994; idem, *Bardzo różne życie: we Lwowie, w sowieckich łagrach, na Śląsku*, Nakładem autora, Katowice 2003; idem, *Komendy Lwowskiego Obszaru i okręgu Armii Krajowej 1941–1944*, Platan, Kraków 1997; idem, *Lwowska konspiracja narodowa i katolicka 1939–1946*, Platan, Kraków 1994; idem, *W lwowskiej Armii Krajowej*, Wyd. PAX, Warszawa 1989; J. Węgierski, G. Mazur, *Konspiracja lwowska 1939–1944. Słownik biograficzny*, Wyd. Unia, Katowice 1997.

⁵³ L. Węgierski, *Rebus*, „Filomata” 1930, nr 14, s. 191.

⁵⁴ L. Selinger, *Ovidius, Philemon i Baucis*, „Filomata” 1930, nr 16, s. 281–282.

⁵⁵ K. Zimnoch, *Czytelnicy międzywojennej „Naszej Jutrzenki” – ilustrowanego pisma w języku polskim dla dzieci i młodzieży żydowskiej*, [w:] *Żydzi wschodniej Polski*, seria 9, *Dziecko żydowskie*, red. nauk. G. Dawidowicz i J. Ławski, Wydawnictwo Prymat, Białystok 2021, s. 328.

⁵⁶ „Nasza Jutrzenka” 1932, nr 12, r. 8.

⁵⁷ A. Trudzik, op. cit., s. 533.

Koło Filologiczne pod opieką p. prof. Zubryckiego, oraz pod nadzorem p. dyrektora Dąbka rozwija ożywioną działalność, torując drogę rozwojowi idei klasycznej na terenie naszego gimnazjum. Koło nasze zostało zawiązane w lutym 1926 r. za inicjatywą byłego p. prof. dr. Pastuszczyna. Działalność tego Koła przybierała co roku szerszy zakres a wielkim wyczynem było utworzenie biblioteki filologicznej, nieodzownej do czerpania materiału na opracowywanie referatów. (...) W roku szkolnym 1932/33 odbyło się jedenaście zebrań Koła. Wszystkie były poświęcone bądź to sprawom naukowym, bądź to sprawom i potrzebom Koła. (...) Wszystkie referaty były obszernie opracowywane na podstawie dobrych źródeł i dlatego też znajdowały uznanie u słuchaczy i wywoływały ożywioną dyskusję. Członków Koła było 48.(...) Oprócz tego odbywa się w naszym Kole tłumaczenie i interpretowanie utworów poetów polsko-łacińskich. Praca w Kole naszym jest obecnie dość ożywiona. Prenumerujemy 24 egzemplarzy *Filomaty*, a książki z biblioteki filologicznej bywają rozchwytywane. Możemy tedy z dumą powiedzieć, że prawdziwych defensorów obecnie zagrożonej humanitas można znaleźć w naszym Kole, w którym nie wygasła dążność utrzymania łączności z głębą macierzystą wszelkiej prawdziwej kultury tj. z kulturą klasyczną, lecz owszem w miarę reakcji wzrastają siły naszego Koła, o czym świadczy wzrost liczby członków i nienaganna ich praca⁵⁸.

Tak wyglądała relacja jednego z ponad stu kół filomackich, inicjatywy zainspirowanej przez Gansinca, który pragnął rozwoju młodzieży w duchu klasycznym. Według jego wskazówek, każde gimnazjum winno posiadać pracownię filologiczną, składającą się z biblioteki podręcznej i modeli oraz kółka filologicznego z sekcjami: grecką z kursem języka greckiego, łacińską z lekturą autorów klasycznych, kultury antycznej, która opracowuje referaty i urządza wieczory klasyczne. Zadaniem sekretarza kółka było prowadzenie protokołu, którego wyciąg, w postaci sprawozdania, należało przesyłać do redakcji „*Filomaty*”⁵⁹. W rzeczywistości nie wszystkie koła były w stanie sprostać stawianym wymaganiom. Ograniczone możliwości finansowe (samofinansowanie kół ze składek) powodowały, że ich działalność była często daleka od pożądanej. Należy jednak podkreślić mimo to, że dzięki oddolnym inicjatywom kół filomackim przeprowadzono wiele uroczystości i działań stojących na wysokim

⁵⁸ P. Sakajluk, *Koło Filologiczne przy Państwowym Gimnazjum w Tłumaczu*, „*Filomata*” 1934, nr 57.

⁵⁹ R. Gansiniec, *Nowy Rok Szkolny*, „*Filomata*” 1933, nr 52, s. 3–4.

poziomie. Również dzięki zaangażowaniu lokalnych społeczności, wydarzenia inspirowane przez R. Gansińca i jego podopiecznych znajdowały szerokie grono odbiorców, czego przykładem może być np. zorganizowany wieczór kolęd z udziałem żołnierzy batalionu Korpusu Ochrony Pogranicza „Czortków”⁶⁰. Inną wartą odnotowania egzemplifikacją oddziaływania „Filomaty” na lokalną społeczność była „Filomatka” – pismo szkolne zainicjowane przez nauczycielki Gimnazjum Sióstr Nazaretanek w Wilnie⁶¹. Choć samo pismo nie doczekało się kontynuacji, to oddziaływanie idei „Filomaty” propagowanej przez Gansińca znajdowało swoich odbiorców w Wilnie, do czego przyznawała się późniejsza wybitna historyk literatury, Maria Janion⁶².

Trzecim działem „Filomaty” była *Bibliografia*, gdzie przedstawiano młodym czytelnikom pozycje wydawnicze z kraju i ze świata. Jego celem było zapoznanie i zachęcanie do sięgania po szeroko pojęte dzieła kultury klasycznej. W części tej czytelnicy mieli okazję zapoznać się z artykułami i recenzjami dotyczącymi literatury klasycznej. Należy przy tym podkreślić, iż spektrum przedstawianych i reklamowanych tytułów było bardzo szerokie. Można odnaleźć tam m.in.: *Od Olimpu do Olimpji* Tadeusza Sinki (Lwów 1928)⁶³, *Fausta* Johanna W. Goethego⁶⁴, *Helladę i Romę w Polsce* T. Sinki (Lwów 1933)⁶⁵, a także komentarze R. Gansińca na temat wydawanych pism⁶⁶ czy na przykład wspomnienie wybitnego lingwisty, przedwcześnie zmarłego Andrzeja Gawrońskiego pt. *Andrzej* autorstwa T. Brudzewskiego⁶⁷.

⁶⁰ A. Trudzik, op. cit., s. 537.

⁶¹ I. Fedorowicz, *W kręgu tradycji filomackiej w międzywojennym Wilnie: Wivlasy Edwarda Walewskiego (1926) i gazetka „Filomatka” (1929)*, [w:] *Pod znakiem Orła i Pogoni. Polsko-Litewskie związki naukowe i kulturowe w dziejach Uniwersytetu Wileńskiego*, red. I. Fedorowicz, M. Dawlewicz, K. Geben, Wydawnictwo Uniwersytetu Wileńskiego, Wilno 2021, s. 308.

⁶² Kuferek Harpagona. *Z prof. Marią Janion rozmawiają Anna Nasitowska i Marta Zielińska*, „Teksty Drugie” 1997, nr 1–2, s. 213.

⁶³ *Bibliografia*, „Filomata” 1929, nr 7, s. 88–89.

⁶⁴ *Bibliografia*, „Filomata” 1932, nr 40, s. 269–270.

⁶⁵ *Bibliografia*, „Filomata” 1934, nr 59, s. 373–374.

⁶⁶ *Bibliografia*, „Filomata” 1934, nr 62, s. 34.

⁶⁷ *Bibliografia*, „Filomata” 1931, nr 37, s. 134. Na temat nauczania języków obcych przez A. Gawrońskiego zob. np. T. Krzyżowski, *Nauczanie języka ormiańskiego na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1904–1939*, „Lehahayer – Czasopismo Poświęcone Dziejom Ormian Polskich” 2020, s. 259–281. Więcej na temat postaci A. Gawrońskiego zob. M. Chrostek, op. cit., s. 266–278.

Wartym podkreślenia jest fakt, iż polecanymi tytułami dla młodzieży były także podręczniki do gramatyki języków obcych czy omówienia utworów autorów niewydanych⁶⁸.

Satura lanx stanowiła swoisty kącik rozrywki. Ukazywały się w niej liczne łamigłówki, rebusy, krzyżówki i inne gry. Ich autorami byli najmłodsi czytelnicy pisma – często uczniowie szkół podstawowych oraz niższych gimnazjów. *Satura lanx* była miejscem, w którym ogłaszane i rozstrzygane były konkursy. Warto nadmienić, iż jednym z współautorów działu był późniejszy filolog klasyczny, mediewista, leksykograf, profesor w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, a następnie Instytucie Języka Polskiego PAN, członek Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, długoletni redaktor *Słownika łaciny średniowiecznej w Polsce*, Marian Plezia. Ostatni dział „Filomaty” służył rozrywce, swoją treścią urozmaicał bogatą i wysokiej jakości treść poprzednich trzech rozdziałów. Element rozrywkowy przyciągał liczne grono wiernych czytelników, często publikujących swoje zagadki. W latach 1937–1939 w *Satura lanx* można było odnaleźć nawet sześć różnych gier i łamigłówek przesłanych przez najmłodszych czytelników⁶⁹.

Część graficzna czasopisma, co trzeba przyznać, była uboga – w treści znajdowały się pojedyncze grafiki oraz rysunki przedstawiające świat antyczny i jego obyczaje: ubiory, naczynia, narzędzia, broń, budowle itd. Na szczególną uwagę jednak zasługuje okładka „Filomaty”. Każdy numer opatrzony był inną grafiką, nawiązującą do antyku. Na odwrocie strony tytułowej znajdował się opis przedstawionej pracy przygotowany przez znawców – historyków sztuki. Za przykład niech posłuży ostatni przedwojenny, 111. numer „Filomaty”. Wydany w czerwcu 1939 roku, na okładce miał nagrobek jeźdźca rzymskiego. W znamienitym opisie okładki napisano:

Wśród wielu rzymskich rzeźb nagrobkowych osobny dział tworzą nagrobki wojskowe. Jeden z takich nagrobków, znaleziony w Kolonii i tam przechowywany, jest wykonany z kamienia wapiennego. Płaskorzeźba przedstawia w niszy jeźdźca rzymskiego na koniu. (...) Leżący pod koniem nagi, pokonany Germanin z owalną tarczą w lewej ręce, odgraża się krótkim mieczem trzymany w prawej. Przedstawienie ma charakter symboliczny i przypomina obraz walki św. Michała lub św. Jerzego

⁶⁸ *Bibliografia*, „Filomata” 1932, nr 39, s. 217–218.

⁶⁹ *Satura lanx*, „Filomata” 1937, nr 95, s. 190–192.

ze smokiem. (...) Nagrobek ten i setki mu podobnych miały za cel rozśłać czyny oręża rzymskiego i w ten sposób wzmocnić zawartość i gotowość obywateli wobec niebezpieczeństwa, jakim Germanie, zwłaszcza ich piechota (*pedites nudi Germanorum*), grozili imperium rzymskiemu, a tym samym cywilizacji europejskiej. Niebezpieczeństwo to zażegnało gotowe do największych poświęceń bohaterstwo żołnierza⁷⁰.

Jak wskazuje powyższa treść, autor przewidywał nieuchronny konflikt, agresję ze strony hitlerowskich Niemiec.

Wybuch II wojny światowej przerwał wydawanie czasopisma. Wojenne losy R. Gansińca, wychodzące poza ramy poniższego tekstu, ostatecznie spowodowały wyjazd w 1946 roku ze Lwowa do Wrocławia. Mimo wielu niedogodności w okresie bezpośrednio powojennym, pracował on nad kolejnymi tekstami do „*Filomaty*”, jednak następny numer ukazał w Krakowie się dopiero w 1957 roku.

Nierozzerwalną częścią działalności popularyzującej antyk i kulturę klasyczną przy „*Filomacie*” były ukazujące się równolegle do czasopisma serie wydawnicze. W Bibliotece *Filomaty* publikowano rozprawy dotyczące literatury i kultury antycznej. Jak zauważył M. Chrostek, Biblioteka *Filomaty* preferowała teksty krótsze, w serii *Parnassos* ukazywały się przekłady, nie tylko pisarzy starożytnych. Jeszcze inne przeznaczenie miała seria *Zbiór Pisarzy Polsko-Łacińskich*, gdzie drukowano w oryginale i w przekładzie poezje, ale też rozprawy naukowe poświęcone np. Dantyszkowi czy Sarbiewskiemu⁷¹. Biblioteka *Filomaty* była swoistym uzupełnieniem treści promowanych w czasopiśmie, oferowała czytelnikowi dostęp do najważniejszych i bardzo ambitnych tytułów klasycznych, *Parnassos* w swoim zamiarze promował sztukę tłumaczenia tekstów z języków obcych, *Zbiór Pisarzy Polsko-Łacińskich* był platformą wymiany myśli i spostrzeżeń dla miłośników literatury polskiej różnych okresów.

Ukazujące się we Lwowie latach 1929–1939 czasopismo dla młodzieży „*Filomata*” – „ukochane dziecko” prof. Ryszarda Gansińca było odpowiedzią na zapotrzebowanie krzewienia kultury klasycznej wśród młodzieży. Dzięki niemu swoje talenty mogły rozwijać rzesze młodych czytelników – debiutantów stawiających swoje pierwsze literackie kroki. Było także forum, na którym wymieniano poglądy i spostrzeżenia. Słyszący ze swojej wielkoduszności i tolerancji wobec

⁷⁰ *Spis rzeczy*, „*Filomata*” 1939, nr 111, s. 2.

⁷¹ M. Chrostek, op. cit., s. 312.

młodzieży R. Gansiniec przyciągnął i zachęcił do sięgania po tytuły klasyczne wielu młodych ludzi, bez względu na narodowość czy wyznanie. O odpowiednio wysoki poziom merytoryczny dbali inni wybitni profesorowie akademicy z całej Polski, nie szczędząc swojego czasu i zaangażowania w szerzenie idei klasycznych. Oscylujące wokół szeroko pojętego antyku treści, zestawione z przystępną formą i dodatkiem humoru stały się znakiem rozpoznawczym dzieła, które do dziś stanowi źródło odwołania i inspiracji dla wielu badaczy.

Rafał Michliński

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, BU 1532/11349

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, sygn. 89

Ośrodek KARTA, Archiwum Wschodnie AW II AWII/1282/2k

Uppsala universitetbibliotek: Carolina Rediviva, signum U 2085e

Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sygn. DE-22662

Prasa

„Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2010, nr 7–8.

„Filomata” 1929, nr 1, nr 3, nr 7; 1930, nr 14, nr 16, nr 17, nr 22; 1931, nr 27, nr 30, nr 37; 1932, nr 39, nr 40; 1933, nr 52; 1934, nr 57, nr 59, nr 62; 1935, nr 70; 1937, nr 95; 1939, nr 111; 1957, nr 112; 1958, nr 117; 1988, nr 387.

„Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1958, nr 3–4.

„Lehahayer – Czasopismo Poświęcone Dziejom Ormian Polskich” 2020, nr 7.

„Nasza Jutrzenka” 1932, nr 12.

„Siemianowicki Rocznik Muzealny” 2008, nr 7.

„Teksty Drugie” 1997, nr 1–2.

„Uppsala Nya Tidning” 1947, 8 października.

„Wrocławskie Studia Wschodnie” 2015, nr 19.

Opracowania

- Chrostek Mariusz, *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919–1939)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016.
- Fedorowicz Irena, Dawlewicz Mirosława, Geben Kinga, *Pod znakiem Orła i Pogoni. Polsko-litewskie związki naukowe i kulturowe w dziejach Uniwersytetu Wileńskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wileńskiego, Wilno 2021.
- Dawidowicz Grażyna, Ławski Jarosław, *Żydzi wschodniej Polski. Seria IX: Dziecko żydowskie*, Wydawnictwo Prymat, Białystok 2021.
- Dormus Katarzyna, Ślęczko Ryszard, *W kręgu dawnych i współczesnych teorii wychowania. Uczeń – szkoła – nauczyciel*, Wydawnictwo Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2012.
- Draus Jan, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918–1946. Portret kresowej uczelni*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2007.
- Gansiniec Ryszard, *Ghetto ławkowe. Odczyt wygłoszony 16 X 1937*, Lwów 1937.
- Gansiniec Ryszard, *Notatki lwowskie 1944–1946*, red. nauk. R. Gansiniec, K. Królczyk, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020.
- Gansiniec Ryszard, *Sprawa numerus clausus i zasadnicze jej znaczenie. Antysemityzm akademicki jako objaw antysemityzmu społecznego*, Związek Akademickiej Młodzieży Zjednoczeniowej, Warszawa 1925.
- Jarowiecki Jerzy, *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
- Kalbarczyk Sławomir, *Polscy pracownicy nauki ofiary zbrodni sowieckich w latach II wojny światowej*, Neriton, Warszawa 2001.
- Kosętka Halina, *Kraków – Lwów. Książki – czasopisma – biblioteki*, t. 7, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2005.
- Lanckorońska Karolina, *Wspomnienia wojenne 22 IX 1939–5 IV 1945*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2001.
- Michalik Jan, Walecki Waclaw, *Złota księga Wydziału Filologicznego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
- Redzik Adam, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Wydawnictwo Wysoki Zamek, Kraków 2015.
- Steinhaus Hugo, *Wspomnienia i zapiski*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2002.

Śliwiok Józef, *Prof. dr Ryszard Gansiniec. Z życia i twórczości. Materiały posesyjne*, Wszechnica Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. Walentego Roździeńskiego w Katowicach, Katowice 1997.

Ulewicz Tadeusz, *Konterfekty, sylwetki, cienie: z dziejów filologii w Polsce*, Universitas, Kraków 1997.

Ryszard Gansiniec (1888–1958) and His “Filomata” (1929–1939), a Magazine of Young Humanists

Keywords

Jan Kazimierz University in Lviv, Ryszard Gansiniec, “Filomata”, Lviv, youth magazines

Abstract

In response to the need to promote classical culture among young people, classical philologist, professor at Jan Kazimierz University in Lviv, Ryszard Gansiniec founded the magazine “Filomata”. Published in Lviv in the years 1929–1939, the periodical, aimed at young people, was very popular. Many elementary and middle school students made their debut in its pages. The magazine, Gansiniec’s initiative, was a “window to the world” of ancient culture in Poland. Thanks to its attractive and high-quality content, it became one of the most important magazines for young people in Poland in the interwar period.

Ryszard Gansiniec (1888–1958) und seine „Philomata” (1929–1939), eine Zeitschrift für junge Humanisten

Schlüsselwörter

Jan-Kazimierz-Universität in Lwow, Ryszard Gansiniec, „Filomata“, Lwow, Zeitschriften für junge Menschen

Zusammenfassung

Als Antwort auf das Bedürfnis, die klassische Kultur unter jungen Menschen zu fördern, gründete der klassische Philologe und Professor an der Jan-Kazimierz-Universität in Lwow, Ryszard Gansiniec, die Zeitschrift „Filomata“. Die Zeitschrift, die in den Jahren 1929–1939 in Lwow erschien, richtete sich an junge Menschen und erfreute sich großer Popularität. Auf den Seiten der Zeitschrift debütierten zahlreiche Schüler der Grund- und Mittelschulen. Die Zeitschrift – eine Initiative von Gansiniec – war ein „Fenster zur Welt“ der antiken Kultur in Polen. Dank ihrem attraktiven Inhalt und ihrem hohen inhaltlichen Niveau wurde sie in der Zwischenkriegszeit zu einer der wichtigsten Zeitschriften für junge Leute in Polen.

Рышард Гансинец (1888–1958) и его «Filomata» (1929–1939) – журнал молодых гуманитариев

Ключевые слова

Львовский университет имени Яна Казимира, Рышард Гансинец, «Filomata», Львов, молодежные журналы

Резюме

В ответ на необходимость популяризации классической культуры среди молодежи филолог-классик и профессор Львовского университета имени Яна Казимира, Рышард Гансинец, основал журнал «Filomata». Адресованный молодежи журнал издавался во Львове с 1929 по 1939 год и пользовался большой популярностью. На его страницах дебютировали многие ученики начальных и средних школы. Журнал – детище Гансинеца – был «окном в мир» античной культуры в Польше. Благодаря интересному и качественному содержанию журнал стал одним из самых важных молодежных периодических изданий Польши в межвоенный период.